MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
LINO FARRUGIA SACCO

Seduta tal-5 ta' April, 2011

Citazzjoni Numru. 406/2007

Mario Caruana
vs
Marsovin Limited

Il-Qorti,

A. RIKORS:
Rat ir-rikors tar-rikorrenti li bih espona:

1. Illi l-attur huwa impjegat mas-socjeta` konvenuta;

2. Illi nhar it-tnejn u ghoxrin (22) ta' Gunju elfejn u hamsa (2005) ghall-habta tad-disgha ta' filghodu (9am) waqt li l-attur kien qed jahdem fill-Marsovin Winery, il-Marsa, fuq inkarigu tas-socjeta` konvenuta, huwa korra meta kkrollaw kaxex minn fuq *forklifter*;

3. Illi b'rizultat dirett ta' l-imsemmi incident l-attur sofra telf ta' qligh, dizabilita` permanenti u danni konsegwenzjali;

4. Illi l-imsemmi incident sehh tort, b'negligenza, imperizja u nuqqas ta' tharis tar-regolamenti tas-sahha u sigurta` fuq il-post tax-xoghol da parti tas-socjeta` konvenuta;

5. Illi s-socjeti konvenuta giet interpellata sabiex tghaddi ghal-likwidazzjoni u hlas tad-danni sofferti mill-attur, izda baqghet inadempjenti.

Ir-rikorrenti talab lill-Qorti:

1. Tiddikjara li s-socjeta` konvenuta hija responsabbli ghall-incident li sehh fuq il-post tax-xoghol nhar it-22 ta' Gunju 2005, f'liema incident korra l-attur;

2. Tillikwida d-danni kollha sofferti mill-attur b'konsegwenza ta' l-incident imsemmi;

3. Tikkundanna lill-istess socjeta` konvenuta thallas lill-attur id-danni hekk likwidati.

Bir-riserva ta' kull azzjoni fil-ligi, u bl-ispejjez, inkluzi dawk ta' l-ittra ufficcjali tal-21 ta' Gunju 2006, kontra s-socjeta` konvenuta li giet ingunta ghas-subizzjoni.

Rat il-lista tax-xhieda u d-dokument prezentati mir-rikorrenti.

B. RISPOSTA:

Rat ir-risposta tas-socjeta` intimata li biha esponiet:

1. Illi t-talbiet tar-rikorrenti huma infondati fil-fatt u fid-dritt stante li l-incident inkwistjoni sehh tort ta' l-istess rikorrenti minhabba negligenza u nuqqas ta' prudenza fuq ix-xoghol.

2. Illi subordinatament, u bla pregudizzju ghall-premess, id-danni allegatament sofferti qeghdin jigu ikkontestati senjatament anke in vista tac-certifikat mediku prezentat mill-istess rikorrenti huwa kwalifikat u ma jindikax b'certezza li l-korriment ossia dizabilita` huwa wiehed ta' natura permanenti.

3. Illi subordinatament u bla pregudizzju ghall-premess, is-socjeta` intimata m'ghandha tbati ebda spejjez tal-proceduri odjerni billi r-rikorrenti naqas li jikkwantifika l-pretensjoni tieghu kemm in kwantu ghall-allegat danni inkwadrati taht *damnum emergens* u anke rigward danni inkwadrati taht *lucrum cessans*.

4. Salvi, jekk ikun il-kaz, risposti ossia eccezzjonijet ulterjuri.

Rat il-lista tax-xhieda prezentata mis-socjeta` intimata.

Rat l-atti kollha tal-kawza.

Semghet lix-xhieda bil-gurament.

Semghet l-abili difensuri.

Ikkunsidrat

C. PROVI:

Rat ic-certifikat ta' Mr. Ivan Esposito tas-7 ta' Lulju, 2006 dwar ir-rikorrent li minnu tirrizulta dizabilita` ta' 5%.

Rat id-digriet tad-9 ta' Ottubru, 2007 li permezz tieghu Mr. Charles Grixti gie nominat bhala espert mediku.

Gie prezentat affidavit ta' <u>Mario Caruana</u> li fih issemma li hu ilu impjegat mas-socjeta` intimata ghal dawn l-ahhar 19-il sena bhala *Packaging Operator* u jahdem fuq magna jghidulha '*packer*'. L-involviment tieghu f'dan il-process kollu huwa bazikament li jiehu hsieb li filwaqt li jkunu qed jigu migbura l-kaxxi fi gruppi ta' erba' u ghoxrin, jassigura li l-kaxxi jkunu mtlew kollha u ma jkunx hemm nieqes jew vojt fihom.

Illi dakinhar ta' l-incident u cioe` t-22 ta' Gunju 2005 mar il-*Manager* tieghu, is-Sur Tony Barbara, li baghat lilu u lil shabu l-ohra kollha li kien qed jahdem maghhom fil-*bottling* sabiex jaqilbu xi fliexken. Dawn il-fliexken vojta kienu qeghdin ippustjati f'saffi kbar u gholjin.

Spjega li hekk kif il-kaxxi jitnizzlu fuq il-*pallet* u din timtela b’sitta u tletin (36) kaxxa, il-persuna inkarigata li ssuq il-*forklifter* tigi biex tigbor il-*pallet* biex wara timtela’ kaxxa ohra u jkompli ghaddej b’dan ir-ritmu sakemm jingarru kollha. Kollegi mieghu Michael Ellul u Andrea Pace kienu qeghdin mieghu u xogholhom dakinhar kien li jnizzlu l-kaxxi minn fuq sabiex jingarru mill-*forklifter*. Ix-xoghol kien qed isir fil-*premises* tal-fabbrika izda fuq barra, b’mod li l-*forklifter* spicca jghabbi x-xoghol fi triq li ma kenitx dritta peress li tinsab f’nizla. Ghalhekk, x’hin il-*forklifter* gie biex jerfa’ l-kaxxi li kien imiss, l-istess kaxxi ghelbu u waqa’ kollox fuq idu x-xellugija.

Il-kaxxi meta ntrefghu mill-*forklifter* dakinhar ma kienux marbuta bi hbula jew jew *tape* ohxon jew xi haga li zzommhom sodi ma’ xulxin biex jigi evitat li dawn jaqghu minn posthom kif gara fil-kaz tieghu. Stqarr li dak il-hin il-kaxxi ta’ l-ewwel filata ta’ quddiem kif ezatt intrefghu mill-*forklifter* waqghu fuqu u gew fuq idu x-xellugija u ma’ l-istess impatt sab ruhu ma’ l-art. Spicca b’idu mtarrxa u beda jxarrabha ftit ftit bl-ilma. Wasslu Lennard Xuereb il-*polyclinic* ta’ Rahal Gdid. Sa dak il-hin idu kienet intefhet tant li minn hemmhekk baghtuh l-isptar St.Luke’s ghal X-*rays* u testijiet ohra. Wara dawn, ghamlulu l-gibs li dam bih bejn wiehed u iehor tliet (3) gimghat shah. Minn hemmhekk ukoll irreferewh ghal ghand il-Professur Ivan Esposito.

Illi anke wara li nehhewlu l-gibs, jispjega li subajgh ta’ idu x-xellugija baqghu ma jahdmux sew. Sussegwentement beda jmur ghat-terapija. Tawh injezzjonijiet u l-Professur Esposito tah persentagg tad-dizabilita` ta’ 5%. Ghadu jiehu l-pilloli sabiex itaffulu l-ugiegh li jkollu f’idu. Irrangawlu jaghmel xoghol ta’ *light duties*.

Illi dakinhar hu kien liebes is-*safety shoes* li huwa s-*safety wear* taghhom li jrid jintlibes minhabba x-xoghol li ghandhom.

Esebixxa zewg dokumenti, Dok ADT1 u ADT2, fotokopji ta’ *log books* fir-rigward ta’ *lifter*. Semma li kien Joe Giordemaina li kien inkarigat bil-*lifter*. Dan ilu hemm hekk

xi ghoxrin (20) sena. X'hin qabad il-*lifter* u ghollieh u peress li t-triq m'hijiex ta' livell, kienet maqluba kemm xejn, iccaqlaq it-tghabija tal-*crates*, u eventwalment jaf zgur li l-kaxex waqqghu fuqu.

Gie prezentat affidavit ta' <u>Andrea Pace</u> li ikkonferma li hu impjegat mas-socjeta` intimata u jaf lir-rikorrent ghax hadmu flimkien fuq il-*packaging*. Dakinhar ta' l-incident il-*Manager* taghhom, Tony Barbara, baghthom jaqilbu xi fliexken. Il-kaxxi kienu ppustjati fil-gholi u kull kaxxa li nizzlu poggewha fuq il-*pallets*. Normalment persuna inkarigata bil-*forklifter* tigbor kollox meta jkun hemm 36 kaxxa.

Dakinhar ix-xoghol kien qed isir fit-triq barra l-fabbrika ghalkemm gewwa l-bini tal-fabbrika stess, u t-triq taghti kemm kemm ghan-nizla. Meta l-*forklifter* refa' l-kaxxi, filliera minnhom strahet u l-istess kaxxi ghelbu u waqa'; kollox fuq ir-rikorrent li wegga' idu x-xellugija. Il-kaxxi ma kienux marbuta bi hbula jew mod iehor. Fil-passat gieli kienu jkunu marbuta. L-incident gara hax kien imgenneb u gew fuq idu x-xellugija u mal-istess impatt sab ruhu ma' l-art. Mill-ewwel hass idu mtarrxa u eventwalment spicca b'idu fil-gibs. Ghamel xi 9 / 10 xhur barra mix-xoghol u llum il-gurnata m'ghadux jaghmel xoghol ta' tqandil ghax idu ma tippermettilux jaghmel dan u ghalhekk jaghmel xoghol ta' natura hafifa.

Gie prezentat affidavit ta' <u>Michael Ellul</u>, impjegat iehor mas-socjeta` intimata li jaf lir-rikorrent personalment ghax jahdmu flimkien. Dakinhar ta' l-incident kienu qed jaghmlu xoghol ta' *packaging*, jaghmlu xoghol taht id-direzzjoni tal-*Manager* Tony Barbara. Kien hemm fliexken vojta ippustjati f'saffi kbar u gholjin. Kienu jarmaw speci ta' targa bil-*crates*, bhal sellum. Dakinhar ix-xoghol kien qed isir fit-triq barra l-fabbrika avolja gewwa l-bini tal-fabbrika stess, u t-triq taghti ghan-nizla, liema xoghol gieli sar gewwa l-fabbrika fejn l-art tkun izjed livellata. Filliera minnhom strahet u l-kaxxi nqelbu ghal fuq ir-rikorrent li wegga' idu x-xellugija. Il-kaxxi nizlu f'daqqa ghal fuq Caruana. Dawn il-kaxxi ma kienux marbuta b'xejn ghalkemm fil-passat gieli kienu jkunu marbuta. Mal-impatt

Caruana spicca mal-art u mill-ewwel hass idu mtarrxa. Illum il-gurnata sar qieghed fuq *light duties*.

Rat id-digriet tat-30 ta' Jannar, 2008 li permezz tieghu Mr. Charles Grixti gie sostitwit b'Mr. Carmel Sciberras.

Xehed Joe Giordemaina, xufier mal-kumpanija Marsovin li jsuq diversi tipi ta' vetturi. Huwa ilu mpjegat mal-Marsovin ghal tlieta u ghoxrin (23) sena u jaf lir-rikorrent bhala haddiem mieghu fuq il-post tax-xoghol. Jaf li kien gara incident fit-tnejn u ghoxrin (22) ta' Lulju elfejn u hamsa (2005). Dakinhar ta' l-incident ir-rikorrent flimkien ma' Michael Ellul, certu Debono u Andrea Pace kienu qed jaqilbu l-fliexken minn gol-balal ghal gol-kaxxi. Dawn kienu balal ta' fliexken vojta tal-*plastic*. Qal li huwa kien tela' fuq il-*lifter*, laqtu naqra mal-genb b'saqajh. Din il-*lifter* kellha semplici *frame* mhux kabina. Qal li huwa u diehel ghall-*pallet* laqat ftit bil-*lifter* il-kantuniera tal-*pallet* stess u ghalhekk tmejlu n-naha ta' Mario Caruana. Stqarr li huwa ma kienx gie mill-boghod ghalih din il-*pallet*. Semma li malli gara hekk erba' (4) kaxxi li kienu fuq il-*pallet* tmejlu fuq in-naha fejn kien Mario Caruana li habat idu mal-kaxxi u wegga' idu. Zied li meta kienu qed jaghmlu dan ix-xoghol u gara dan l-incident, kienu fit-triq li qeghda fejn il-bini tal-fabbrika. Din it-triq taghti naqra ghan-nizla. Din il-*forklifter* hija licenzjata ghat-triq. Gie mitlub jispjega jekk kienx xi haga normali li kien laqat il-*pallet* bil-*forklifter*, huwa irisponda li l-wiesa' tal-*pallet* hija *presso a poco* xi metru. Ma hemmx procedura li dawn il-kaxxi ta' fuq il-*pallets* jintrabtu. Ikkonferma li fuqhom kien hemm *production manager,* is-Sur Barbara. Anthony Barbara l-*production manager* dakinhar ma tahomx xi struzzjonijiet specifici. Ix-xhud qal li jekk tolqothom, il-kaxxi jaqghu. Il-kaxxi waqghu mhux minhabba l-inklinazzjoni tat-triq izda ghax huwa laqat il-*pallet* bil-*forklifter*. Malli laqatha huwa, il-kaxxi ghelbu ghal fuq in-naha ta' fejn kien Mario.

Xehed Anthony Barbara u qal li l-kariga tieghu fil-kumpanija Marsovin hija ta' *Production Manager*. Lil Mario Caruana l-attur huwa jafu bhala impjegat tal-Marsovin fit-2005. Il-kariga tieghu kienet ta' *packaging operator* fil-*bottling section*. Meta ma jkunux qed jaghmlu

dak ix-xoghol partikolari, jista jigi inkarigat lilhom xi tip ta' xoghol iehor. Huwa, bhala *production manager*, ghandu responsabbilta' tal-*bottling* kif wkoll tal-*winery*. Jigifieri Mario Caruana, peress li kien *packaging operator* fil-*bottling,* kien jaqa' taht Barbara. Barbara esebixxa Dok AB1 li huma sett ta' FS3s mill-elfejn u tlieta (2003) sa l-elfejn u sebgha (2007). Matul dan il-perjodu kollu is-Sur Caruana dejjem kellu l-istess grad. Dwar l-incident li kellu l-attur fuq il-post tax-xoghol Barbara qal li huwa ma kienx prezenti dak il-hin li sehh l-incident. Kienu ghajtulu wara, fuq il-post, u fir-rigward tar-rapporti medici li jaf huwa li hemm rapport mediku tal-*Health Centre* li kien sar meta ttiehed Caruana wara l-incident. Hu wasal fuq il-post ftit wara li gara l-incident. Hemm process li jridu jingarru disa' (9) *crates* fuq xulxin imqassmin f'4 *storeys* li jkunu fuq *pallets* ta' l-injam u jkun hemm xi hadd isuq il-*forklifter* ukoll. Jidher li Joe Giordemaina li kien qed isuq il-*lifter* dahal bil-*lifter* kif kien jaghmel is-soltu imma dahal xi naqra zzejjed u b'hekk bid-daqqa ccaqalqet u waqghet din il-kaxxa. Mhux normalment ikunu marbutin dawn il-*crates* ghax meta jkunu fuq l-iehor huma *self-locking* fis-sens li ma jislajdjawx izda jistghu jinqalbu.

F'xhieda ohra qal li wara s-seduta mar jindaga u sar jaf li fil-fabbrika kien hemm *acting safety officer* li kien certu Ivan Zammit. Esebixxa write up li ghamel hu dwar l-incident. F'dan ir-*write up* hemm imnizzel 4 *storey high* u qal li dan iffisser 4 *crates* fuq xulxin u mhux 4 sulari. Zied li kull *crate* hija gholja bejn wiehed u iehor pied u 3 pulzieri.

Spjega li l-operat tal-moviment tal-fliexken jidher li ilu jsir ghal snin twal u ma jidhirx li sa issa kien hemm xi incidenti fir-rigward ta' dan ic-caqliq ta' fliexken, ghalhekk *risk assessment* qatt ma sar. Ikkonferma li l-art mhix kompletament orizzontali izda hija kemmxejn *sloping*.

Fil-fatt l-incident in kwistjoni gara propju meta Joe Giordemaina bil-lifter kien qed ideffsu biex jerfa' l-*pallets* b'din il-*crate* fuqha mentri dahlet hazin u wiehed mill-*crates* ta' fuq waqa' fuq l-attur. Wara l-incident, Mario Caruana dam 13-il xahar ma jmurx ghax-xoghol. Meta

irritorna lura ghax-xoghol, inghata xoghol mhux ta' strapazz. Zied li ftit zmien wara s-sitwazzjoni ta' Mario irrangat ftit, pero` ghahom sa llum fejn ikun hemm rikjest certu xoghol fejn ikollu bzonn l-ghajnuna.

Rat ir-rapport ta' Mr. Carmel Sciberras li fih semma li r-rikorrent sofra hsara fit-tessuti rotob ta' madwar il-minkeb ix-xellugi, sofra wkoll xaqq zghir fir-ras tar-radius. Zied li dan kollu naqqaslu xi ftit il-funzjoni ta' dan il-minkeb. Tista' ssirlu operazzjoni, izda ghalkemm din aktarx tnaqqaslu l-ugiegh ma ggiblux il-minkeb normali, u bhala dizabilita`qiesha bhala 3%.

D. KUNSIDERAZZJONIJIET:

<u>D1. Fatti tal-kaz:</u>

Il-kaz in ezami jirrigwarda kawza ghal danni maghmula mir-rikorrent kontra l-kumpanija li hu impjegat maghha u dan minhabba li hu korra fuq ix-xoghol. Irrziulta b'mod car li fil-fatt hu korra waqt li kien qieghed jahdem fil-fabbrika tas-socjeta` intimata. L-espert nominat mill-Qorti stabbilixxa li kawza ta' l-incident ir-rikorrent sofra dizabilita` ta' 3%. Sa hawnhekk hemm qbil tal-partijiet. Izda huma ma jaqblux dwar ir-responsabbilta` ta' l-incident. Bhala stat ta' fatt ir-rikorrent flimkien ma' haddiema ohra kien qieghed icaqlaq fliexken u kaxxi fil-fabbrika. Hu jsostni li l-incident gara minhabba nuqqas ta' *safe system of work* fuq ix-xoghol, waqt li l-kumpanija intimata ssostni li dak li gara b'ebda mod ma kien tort taghha u ghalhekk hemm nuqqas ta' qbil dwar ir-responsabbilta`.

<u>D2. Safe system of Work u Ligijiet:</u>

L-Ordinanza Dwar il-Fabbriki (Kap 169) kienet tirregola diversi aspetti ta' sahha u sigurta` tal-haddiema. L-Att VII ta' l-1994 [L-Att bit-titolu Promozzjoni tas-Sahha u Sigurta` Fuq ix-Xoghol] (Kap 367) ha post l-Ordinanza Dwar il-Fabbriki, izda bis-sahha ta' l-artikolu 18(2) ta' l-Att, ir-regolamenti kollha li kienu bis-sahha tal-Kap 169 baqghu fis-sehh anke wara r-revoka tal-Kap 169. Fost l-Avviz Legali l-aktar importanti li baqghu fis-sehh meta sar l-Att VII ta' l-1994 kien hemm ir-Regolamenti ta' l-1986 Dwar il-

Fabbriki (Sahha, Skansar u Hsieb Generali – Avviz Legali 52 ta' l-1986). F'dawk ir-regolamenti l-artikolu 49(3) kien jelenka d-doveri ta' l-*employers* favur l-impjegat u senjatament is-subartikoli a, f, g, kif ukoll is-subartikolu 4. Fl-artikolu 50 hemm elenkati d-dmirijiet ta' l-impjegati.

L-Att XXVII ta' l-2000 (Kap 424) dwar l-Awtorita` Dwar is-Sahha u Sigurta` fuq il-Post tax-Xoghol dahal fis-sehh *in virtu`* ta' l-Avviz Legali 121 ta' l-2001[li permezz tieghu gie stabbilit it-3 ta' Mejju bhala d-data meta d-dispozizzjonijiet tat-Taqsima III (artikolu 8 sa 14) ta' l-Att bdew isehhu], u ta' l-Avviz Legali 9 ta' l-2002 [li permezz tieghu giet stabbilita d-data tad-29 ta' Jannar 2002 bhala d-data meta d-dispozizzjonijiet kollha li jifdal ta' dan l-Att ghandhom jidhlu fis-sehh], u b'hekk l-Att VII ta' l-1994 (Kap 367) ma baqax *in vigore*.

Inoltre permezz ta' l-artikolu 9 tal-Kap 452, id-dispozizzjonijiet tal-Kap 424 u r-regolamenti vigenti bis-sahha ta' l-istess Kap 424 jaghmlu parti mill-kundizzjonijiet ta' l-impjieg ta' l-impjegati (ara artikolu 6 tal-Kap 424).

<u>D3. Safe system of Work u Gurisprudenza:</u>

Fis-sentenza tal-kawza fl-ismijiet **Paul Grech vs Carmelo Bugeja *et*** deciza fid-9 ta' Ottubru, 2006 minn din il-Qorti kif presjeduta inghad:

"Id-doveri ta' sid ta' entrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma li:

A. il-haddiema ghandhom jahdmu f'post tax-xoghol li ma jkunx perikoluz taht ic-cirkostanzi tat-tip ta' xoghol [*safe place of work*];

B. il-mod kif isir ix-xoghol [bhala sistema] m'ghandux ikun wiehed perikoluz [*safe system of work*]; hemm erba' elementi li jirrendu *a system of work unsafe* –

a. that the defendant's operations involved a risk of injury which was reasonably forseeable;

b. that there were reasonably practicable means of obviating such risk;

c. that the plaintiff's injury was caused by the risk in question;

d. that the failure of the defendant to eliminate the risk showed a want of reasonable care for the plaintiff's safety;
C. il-fatt li l-mod kif isir ix-xoghol ilu stabbilit ghal zmien twil ma jfissirx necessarjament li s-sistema hija necessarjament wahda li ma fihiex perikolu;
D. il-haddiema jkollhom ghodda li ma twassalx ghal perikolu [*safe tools and proper machinery*];
E. il-haddiema ghandhom ikunu mghallma tajjeb ghat-tip ta' xoghol li qed jaghmlu [*properly skiller workers*];
F. min ihaddem m'ghandux iqabbad lill-haddiema tieghu jaghmlu xoghol li mhux soltu jaghmlu u li ghalih ma kellhomx stharrig; hu importanti wkoll li wiehed jara kemm ilu jahdem f'dak it-tip ta' xoghol il-haddiem;
G. ir-responsabbilta` tas-sid tizdied jekk il-haddiem jirrileva xi perikolu involut u s-sid jinjora dan il-fatt;
H. il-haddiema ma ghandhomx ikun traskurati b'mod li jzidu l-perikolu;
I. kull min jimpjega haddiema ghandu l-obbligu li jonora l-ligi generali tal-pajjiz".

Ukoll fil-kawza deciza minn din il-Qorti per Imh. D. Scicluna fil-kawza fl-ismijiet **Grezzju Portelli vs Godfrey Leone Ganado ghan-nom tal-Enemalta Corporation *et*** deciza 15 ta' Dicembru, 2005 inghad li:
"Kwantu mbaghad ghat-Telemalta, kull *employer* huwa obbligat jipprovdi *a safe system of work*. Hawn, in-nuqqasijiet tat-Telemalta huma evidenti: la kienet tipprovdi xi forma ta' *safety equipment*, ma ntalbitx is-sospensjoni tad-dawl sakemm isiru x-xoghlijiet u lanqas kienet tipprovdi *training* adegwat ghal xoghol li talvolta seta' jkun perikoluz (ghalkemm f'dan il-kaz l-attur kien ilu jahdem f'dan ix-xoghol madwar tnax-il sena u ghalhekk kellu esperjenza sostanzjali tant li mill-provi rrizulta li qatt ma kellu incidenti ohra)."

Kif tajjeb osservat l-Onorabbli Qorti ta' l-Appell fil-kawza **Bugeja vs Montanaro Gauci**, deciza fl-14 ta` Mejju, 2004:
"huwa daqstant importanti fil-kuntest ta` responsabbilita` li l-ambjent kollu fejn jahdmu l-impjegati jkun tali li jwarrab l-

ickenn possibilita` ta` infortunji fuq ix-xoghol. Dan l-obbligu huwa generalment rikonoxxut bhala dmir tal-*employer* li jipprovdi '*a safe place of work*'".

L-istess principju nsibuh fil-kawza **Gauci vs Korporazzjoni Enemalta**, deciza fl-10 ta` Ottubru, 2006 fejn inghad:
"qabel ma jintbaghat haddiem jahdem fuq sit, minn ihaddem ghandu obbligu "li taghmel ezami jew spezzjoni semplici sabiex tara minn qabel li l-post u l-ambjent fejn ikun ser isir ix-xoghol huwa wiehed *safe*"."

Kif qalet din il-Qorti diversament presjeduta fl-20 ta' April 2007, Imhallef Dr. T. Mallia, fil-kawza fl-ismijiet **Mayer Scicluna vs T.N. Waterproofing Limited**:
"Din il-Qorti, diversi drabi wkoll sahqet fuq il-htiega ta` supervizjoni ("**Agius vs All Services Ltd**", deciza minn din il-Qorti fit-2 ta` Gunju, 2005), u f`dan il-kaz dan kien mehtieg mhux biss biex jigi assikurat li l-lant tax-xoghol kien *safe*, izda biex jassigura wkoll li l-haddiema juzaw l-apparat kollu fornit lilhom."

Ukoll issir referenza ghall-kawza tal-Qorti ta' l-Appell Kriminali fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Attard**, deciza fit-2 ta` Settembru, 1999 fejn intqal:
"min ihaddem mhux biss ghandu jara li jkun hemm *available* apparat ta` *safety*, izda ghandu jinsisti mal-*foreman* li ma jsirx xoghol minghajr l-uzu tal-apparat, u jara li din l-ordni tigi segwita."

F'dan il-kuntest, ta' min isemmi li l-principji li jirregolaw ir-responsabbilta` ta' sid ta' intrapriza biex ihares is-sahha ta' l-impjegati tieghu huma ben stabbiliti fil-gurisprudenza. Fil-kawza Ingliza **Wilsons & Clyde Coal Co. Ltd vs English**, House of Lords, 1937, Lord Maughaw osserva:
"*In the case of employments involving risk….it was held that there was a duty on the employer to take reasonable care, and to use reasonable skill, first to provide and maintain proper machinery, plant, appliances and works, secondly, to select proper skilled persons to manage and superintend the business and thirdly, to provide a proper system of working*."

Fil-kawza, fl-ismijiet **John Sultana vs Francis Spiteri et noe** deciza fit-28 ta' Mejju 1979, il-Qorti tal-Kummerc spjegat illi min ihaddem ghandu "d-dover li jara li l-post tax-xoghol ikun dejjem fi stat ragonevoli ta' sikurezza ghal min ikun qed jahdem". L-obbligazzjonijiet principali ta' min ihaddem huma mhux biss li jipprovdu "*safe tools*" u "*a safe system of work*", imma xejn anqas minn "*a safe place of work*." Dan il-principju gie ribadit diversi drabi mill-Qrati taghna bhal per ezempju fil-kawza fl-ismijiet **Emanuel Grech vs Carmelo sive Charles Farrugia et noe** (Appell 7 ta' Dicembru 1994). **Joseph Bugeja vs Anthony Falzon,** (Prim'Awla 30 ta' April 1997, **Keith Caruana vs Joseph Paris *et noe*** (Prim'Awla 12 ta' Frar 1999) **Gordon Spiteri vs Waste Control Services Limited,** (Prim'Awla 25 ta' Jannar 2000) u **Carmel Cini vs Caccopardo *nomine*** Prim'Awla 5 ta' Ottubru 1999). (Ara wkoll **Michael Fenech vs Sammy Meilaq *noe*** Prim'Awla Qorti Civili fit-23 ta' Ottubru 2001).

Hawnhekk, ta' min jikkwota lil **Goddard L.J. to be:**
"*not merely to warn against unusual dangers known to them….but also to make the place of employment ….as safe as the exercise of reasonable care would permit." "The duty is owed to each individual servant individually*." (p.1035).

Fil-gurisprudenza nostrana, gie ritenut kemm-il darba li huwa l-obbligu ta' min ihaddem biex jipprovdi kundizzjonijiet ta' xoghol li jassiguraw is-sahha tal-haddiema fuq il-post tax-xoghol tieghu. Fi **Schembri vs Caruana *noe***, deciza mill-Prim'Awla fit-12 ta' Jannar 1983, inghad:
"wiehed irid jikkonsidra l-atmosfera fil-post tax-xoghol, id-diffikultajiet li jsib il-haddiem fil-kaz tax-xoghol tieghu, l-hinijiet twal, l-ghagla fix-xoghol, nuqqas ta' ghajnuna minn haddiema ohra li jkunu inkarigati bie xjahdmu mieghu fuq dan ix-xoghol; danw huma kollha fatturi li min ihaddem irid jikkunsidra meta jkun qed jippjana l-lant tax-xoghol u johloq dak li komunament hu msejjah "*a safe system of work*."

Inoltre, gie indikat li min ihaddem ghandu l-obbligu u d-dmir li jipprovdi sorveljanza adegwata sabiex l-ambjent tax-xoghol ma jkunx konducenti ghal kwalunkwe forma ta' incident li jippregudika lill-impjegati tieghu, **Cini vs Wells *noe***, Prim'Awla Qorti Civili deciza fid-29 ta' Mejju 2001. (Ara wkoll **Kevin Mallia vs Alfred Mizzi & Sons Marketing Limited** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fid-9 ta' Ottubru 2003)…

Fil-kaz **Lawrence Caruana vs Karmenu Penza *et*** deciza mill-Onorabbli Qorti ta' l-Appell, fis-27 ta' Gunju 2003, l-ewwel Qorti kienet irreferiet ghal dak li nghad minn awturi **Chalesworth** "*On Negligence*" p 1036 pag 622:
"*The duty of employers to provide the servant with a safe place of work was explained by* ***Goddard LJ*** *to be:*
"not merely to warn against unusual dangers known to them….but also to make the place of employment….as safe as the exercise of reasonable care would permit."
"The duty is owed to each individual servant individually." (p.1035)".

Ukoll, fil-kawza **Grech vs Ellul** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fis-27 ta' Gunju 1996, intqal:
"*It is the duty of every employer to take all reasonable care for his employee's safety in all circumstances at their place of work."*
(Ara wkoll **Carmel Grima *et* vs Carmelo Penza *pro et noe*** deciza mill-Prim'Awla Qorti Civili fit-30 ta' Gunju 2004).

Dwar is-sinifikat tal-kliem *reasonably practicable*, il-Qorti tirreferi ghas-sentenza moghtija mill-Onorabbli Qorti ta' l-Appell Kriminali fil-11 ta' Jannar 2007 fil-kawza fl-ismijiet **Il-Pulizija vs Angelus Bartolo** fejn intqal:
"*seems to imply that a computation must be made by the owner in which the quantum of risk is placed on one scale and the sacrifice involved in the measures necessary for averting the risk (whether in money, time or trouble) is placed in the other and that if it be shown that there is a gross disproportion between them - the risk being insignificant in relation to the sacrifice - the defendants*

discharge the onus on them. The onus of proving that it is not reasonably practical to provide a safety measure is on the person whom the duty is imposed." [**Walter Wilson & Son vs Summer-field -** 1956 - 1 W.L.R. 1429]. F'**Gibson vs British Insulated Calender's Construction Co. Ltd** - 1973 - S.L.T. 2 (H.L.) gie ritenut li "*it is now firmly established that the burden of proof to establish that he had taken all reasonable practicable steps rests on the employer to discharge*" [**Charlesworth** - "*On Negligence*" – 6th *Edition* - 1152-1153].
Min ihaddem jista' jonqos mid-dmirijiet tieghu jekk, kif jikteb Munkman fil-ktieb tieghu *Employers' Liability At Common Law* (7th Edition, Butterworths pg 129) jekk:
"*1. It may be that the employer has done nothing at all to carry out his obligation.*
2. In the second place, the employer may have been informed of a defect or danger and doing nothing to remedy it.
3. Thirdly the employer knowing of a defect on his plant or premises or of a danger in the course of the work may have taken inadequate measures to eliminate and reduce the risk.
4. Fourthly though the employer does not know that anything is wrong it may be that he ought to know - that is, he could have found out by reasonable care."
Dwar x'jaghmel *unsafe system of work* jinghad li dawn jistghu jigu elenkati b'dan il-mod:
1. jekk min ihaddem ikollu xoghol li jinvolvi riskju ta' korriment li wiehed seta' ragonevolment jarah minn qabel;
2. li kien hemm mezzi normali li dan ir-riskju jigi eliminat;
3. li l-korriment tal-vittma kien kawzat mir-riskju fuq imsemmi;
4. illi n-nuqqas ta' min ihaddem li jelimina r-riskji juri n-nuqqas ta' kura ragonevoli ghas-sigurta` tal-vittma.

Minn dan jitnissel car li l-*employer* ghandu l-obbligu li jipprovdi *safe place of work*, *safe system of work* li telimina l-periklu, li jkun hemm mezzi li jnehhu jew inaqqsu l-periklu, li jiprovdi l-ilbies kollu necessarju kif ukoll taghmir ghal *safety*. Ghandu l-obbligu li mhux biss jipprovdi l-ilbies u t-taghmir l-iehor izda jara li fil-fatt dawn jigu uzati mill-haddiema kif suppost u li ma jhallix

haddiema jahdmu jekk mhux imliebsin kif suppost. Aktar ma hu specjalizzat ix-xoghol u aktar ma hu perikoluz, jizdied il-bzonn ta' tahrig adegwat. L-*employer* ghandu l-obbligu li jghaddi l-informazzjoni lill-haddiema dwar il-mezzi tax-xoghol u ghandu l-obbligu wkoll li jaghmel is-sorveljanza li twassal ghal sistema *safe*. Irid wiehed jiftakar ukoll li l-fatt li haddiema ghal zmien twil jaghmlu tip ta' xoghol, mhux necessarjament ifisser li jispicca l-periklu. L-*employer* irid iqis li l-haddiema jridu jkunu addestrati tajjeb u li l-ambjent kollu tal-post tax-xoghol ikun kif suppost, minghajr l-icken possibbilta` ta' periklu sakemm dan mhux assolutament necessarju wara li jittiehdu l-prekawzjonijiet kollha. Izda l-haddiema ma jistghux jinsew li huma ghandhom l-obbligi wkoll li jaraw li jkollhom l-ilbies protettiv, li makni qed jahdmu tajjeb u li mhux qed jissottomettu lilhom infushom ghal xi periklu esagerat. Huma ghandhom l-obbligu li ma jiehdux riskji zejda u li jinfurmaw lill-imghallem taghhom jekk ihossu li hemm xi periklu sproporzjonat. Ghandhom l-obbligu li jilbsu l-apparat provvdut lilhom, li jimxu ma' dak li jghidilhom il-*foreman* u ma' l-elementi li tirrikjedi l-ligi. M'ghandhomx jaghmlu xoghol bil-ghaggla li jista' jwassal ghall-korriment taghhom jew ghal kollegi fuq ix-xoghol.

<u>D4. Safe system of work u l-kaz de quo:</u>

Il-Qorti gja ezaminat hawn fuq kif gara l-incident li fih safa korrut ir-rikorrent. Min-naha l-wahda l-kumpanija intimata kellha l-obbligu li tara li x-xoghol ma jsirx f'post li mhux idoneju u cioe` li ma jsirx ic-caqlieq tal-kaxxi f'lokalita` li qieghdha ghan-nizla; kellha l-obbligu li l-*foreman* jara x'qieghed isir u li x-xoghol qieghed isir bis-sigurta` necessarja; il-kumpanija kellha l-obbligu li tara li l-kaxex ikunu marbuta. Fil-fatt irrizulta li l-*foreman* anqas biss kien qieghed hemmhekk.

Min-naha l-ohra, il-haddiema ghandhom l-obbligu li ma jidhlux ghal periklu minghajr bzonn. Irrizulta li l-kaxxi ma kienux marbuta, izda li gieli f'xi okkazjonijiet dawn kienu jkunu marbuta. Ghaliex ma rabtuhomx il-haddiema? U dana certament iwassal ghal responsabbilta` kontributorja ta' l-istess haddiema. Ghaliex meta l-haddiema kienu jafu li qed jahdmu ghan-nizla ma hadux prekawzjonijiet aktar

mis-soltu? Irrizulta wkoll li l-kaxxi kienu qeghdin fl-gholi gmielhom u li dan kien jimporta certu periklu, izda ma jidhirx li huma qaghdu attenti b'xi mod specjali ghalkemm ma kienux moghtija xi ordni specjali ta' ghaggla. Certu affarijiet wara kollox kull ma jridu huwa sens komun.

Ghalhekk il-Qorti ssib dwar l-element ta' responsabbilta` li kemm ir-rikorrent kif ukoll is-socjeta` intimata ghandhom ir-responsabbilta` ghal dak li gara ta' 50% kull parti. Dwar dan il-Qorti sejra tirrimarka fit-tarf tas-sezzjoni li gejja.

<u>D5. Dizabilita`:</u>

Hawnhekk il-Qorti trid tqis il-persentagg ta' dizabilita` li ssofri l-vittma bhala konsegwenza ta' l-incident, b'mod li tqis in-nuqqas fl-*individual industrial efficiency* ta' l-attur. Infatti, kif gie ritenut f'**Butler vs Heard**:

"Dak li jrid jigi stabbilit ma huwiex il-grad ta' inkapacita` f'sens purament mediku, izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat. Ir-riduzzjoni effettiva tal-qligh tista' ma tikkorrispondix mal-grad ta' menomazzjoni fizika tad-danneggjat kalkolat mit-tabib."

Ara f'dan is-sens ukoll is-sentenza fl-ismijiet **Joseph Abela vs Martin Spagnol**, deciza fit-30 ta' Marzu 1993 (1098/89JSP) per Imhallef J. Said Pullicino; u **Xuereb vs Spalding *et***, deciza mill-Prim'Awla, Imhallef J. R. Micallef, fl-10 ta' Lulju 2003, Citazz. Nru. 1857/01JRM, pagna 8 *et*; u tezi "*Quantum of damages in Injury Claims*", Carmel A. Agius – *The method of assessing the degree of the incapacity caused*, pagna 125.

Kif inghad mill-Prim'Awla tal-Qorti Civili fid-9 ta' Jannar 1973 fil-kawza **Borg *pro et noe* vs Muscat**:

"l-iskop tal-hlas tad-danni huwa dak li terga' tpoggi lil min ikun soffrihom fil-posizzjoni daqs li kieku huwa ma gralu xejn"

U ghalhekk il-principju applikabbli huwa *restitutio in integrum*.

Fil-kawza fl-ismijiet **Paul Debono vs Malta Drydocks** (Cit. Nru. 747/96PS), deciza fis-27 ta' April 2005 mill-

Prim'Awla tal-Qorti Civili per Imhallef Philip Sciberras, inghad:
"Id-determinazzjoni tal-kwantum tar-rizarciment hi certament fis-sistema legali taghna ispirata mir-regola stabbilita fl-Artikolu 1045 tal-Kodici Civili. Fir-rigward tal-*lucrum cessans* dan jinvolvi t-telf ta' qliegh futur minhabba l-inkapacita`. Il-ligi mbaghad thalli fid-diskrezzjoni tal-Qorti biex, valjati c-cirkustanzi tal-kaz, ix-xorta u grad ta' l-inkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti danneggjata, tistabbilixxi s-somma rizarcitorja. Innegabilment, pero`, il-metodu ta' din il-valutazzjoni tad-dannu lill-persuna minn dejjem ikkostitwiet il-problema l-aktar spinuza, kif hekk jirrizulta minn semplici raffront tad-diversi decizjonijiet in materja."

Issa, hu car ukoll li a bazi tal-ligi taghna kwantifikazzjoni tad-danni bil-fors tibqa' f'latitudini wiesgha u diskrezzjonali tenut kont tac-cirkostanzi kollha tal-kaz, u ghalkemm jezistu principji dawn certament ma humiex assoluti (ara f'dan is-sens **Bottone vs Saliba** pagna 9; u **Joseph Borg vs Dr. Arturo Valenzia *nomine***, Prim'Awla, 9 ta' Gunju 1972; u **Bugeja vs Borg**, Prim'Awla tal-Qorti Civili, 11 ta' Mejju 1983).

Kif inghad fis-sentenza deciza minn din il-Qorti presejduta mill-Imhallef Philip Sciberras fit-28 ta' Jannar 2004 fil-kawza fl-ismijiet **Sylvia Degiorgio *et* vs Massimiliano Da Crema *et* :**
"Jista' jinghad ukoll illi f' din l-istess gurisprudenza ma nsibu l-ebda kompensazzjoni perfetta. Dan johrog bic-car anke minn din l-osservazzjoni ta' dina l-Qorti fid-decizjoni fl-ismijiet "**Louis Vincenti *nomine et* -vs- Carmelo Micallef**", 17 ta' Gunju 1961 (**Vol. XLV P II p 680**):-

"Perfezzjoni aritmetika jew pjena u kompleta *ad unguem* fil-kumpens ma tistghax tigi pretiza, imma tista' tinghata dik biss li l-Inglizi jsejhu '*fair and reasonable compensation*' derivanti mic-cirkostanzi kollha tal-kaz, li umanament hija possibbli."

Kif gja fuq inghad, del resto ravvizat ukoll f' bosta sentenzi, "din id-disposizzjoni necessarjament u logikament thalli hafna fid-diskrezzjonali prudenzjali tal-gudikant" ("**Joseph Borg –vs- Dr. Antonio Valenzia nomine**", Prim' Awla, Qorti Civili, 9 ta' Gunju 1972; "**Bugeja –vs- Borg**", Prim' Awla, Qorti Civili, 11 ta' Mejju 1983);"

It-**Torrente** fil-ktieb tieghu *Manuale di Diritto Privato*, 11 Ed. pag. 652 jikteb:
"*la valutazione del danno puo` essere particolarmente laboriosa; basti pensare alla determinazione del risarcimento dovuto per danni arrecati alla persona. E` giusto, pertanto, che al giudice sia attribuito in materia in quando le parti non riescano a trovare un accordo diretto, un ampio potere equitativ*;"

Personal injuries huma normalment klassifikati fi tliet kategoriji u cioe` :
a) *total wreck cases* fejn tirrizulta inkapacita` kompleta ghax-xoghol (eg. *severe brain injury*),
b) *partial wreck cases* fejn il-persuna kollha tkun affettwata izda b'differenza mill-kategorija precedenti tibqa' l-kapacita` li tahdem u tgawdi l-hajja (eg. *brain injuries resulting in personality change and multiple injuries with grave disfigurement*),
c) telf ta' partijiet specifici tal-gisem.

Inoltre kif intqal fis-sentenza **Peter Sultana vs Anthony Abela Caruana**, Appell Civili, 15 ta' Jannar 2002:
"Ma hemmx ghalfejn jinghad li d-debilita` permanenti ma kienx necessarju li tkun wahda fizika li timmenoma persuna fil-possibiltajiet tieghu ta' xoghol minhabba limitazzjoni fil-funzjoni ta' xi organu. Setghet ukoll tkun debilita` psikika li timmanifesta ruhha f'kundizzjoni li negattivament tinfluwenza l-kapacita` ghax-xoghol ta' l-individwu... "

Principju iehor ta' importanza kardinali hu dak li hareg minn dak fuq kwotat f'**Butler vs Heard** fejn inghad:
"izda l-effett li l-hsara personali ghandha fuq il-qligh tad-danneggjat."

Huwa logiku li telf ta' subgha ghal persuna normali huwa kaz differenti minn telf tieghu ghal pjanista; bl-istess mod, telf ta' ghajnejn ghal pilota huwa aktar serju ghal skop ta' *lucrum cessans* minn telf f'kaz ta' persuna normali.

Interessanti wkoll huwa fil-kaz *de quo* li l-kumpanija intimata halliet lir-rikorrent jahdem maghha u tatu *lighter duties*. Jekk wiehed jikkunsidra sewwa dak li sar mill-kumpanija intimata, bil-fors ikollu jirrealizza li meta ghamlet dan is-socjeta` intimata naqqset l-ammont ta' danni fis-sens li l-*lucrum cessans* tar-rikorrent ma giex mittiefes tant minhabba li hu stess baqqa' jahdem u jircievi bazikament l-istess salarju mas-socjeta` intimata. Fil-fatt il-Qorti kienet gja qed tqis dan l-aspett meta waslet ghall-apprezzament tal-50% tar-responsabbilta` fuq imsemmija.

Mir-rapport mediku ta' Mr. Carmel Sciberras [a fol 114 *et* tal-process] jirrizulta li d-dizabilita` prezenti tar-rikorrent hija ta' 3%.

<u>D6. Lucrum cessans:</u>

L-Artikolu 1045(1) tal-Kodici Civili [Kap 16 tal-Ligijiet ta' Malta] jistipula kif ghandhom jitqiesu d-danni:

"Il-hsara li l-persuna responsabbli ghandha twiegeb ghaliha, skond id-disposizzjonijiet ta'qabel, hija t-telf effettiv li l-eghmil taghha jkun gieb direttament lill-parti li tbati l-hsara, l-ispejjez li din il-parti setghet kellha taghmel minhabba l-hsara, it-telf tal-paga jew qligh iehor attwali, u t-telf ta' qligh li tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, li dak l-eghmil seta' jgib."

Ghalhekk il-Qorti ghandha l-obbligu li tezamina t-telf ta' qligh futur minhabba l-inkapacita`, it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali li jinkorri fih id-danneggjat; u dak it-telf ta' qligh futur, ossia *lucrum cessans,* li d-danneggjat ikun prekluz li juzufruwixxi minnu minhabba l-event sinistru kawza ta' l-eghmil dirett tad-danneggjant.

<u>D7. Multiplier:</u>

Fis-sentenza ta' din il-Qorti kif presjeduta tal-10 ta' Mejju, 2005 fl-ismijiet **John u Laura konjugi Ransley vs**

Edward u Lydia konjugi Restall - Citazz. Nru.: 154/02FS inghad:
“Hawnhekk ghandna fattur pjuttost diskrezzjonali. Il-metodu ta’ likwidazzjoni tad-danni kien ghal zmien twil ibbazat fuq il-principji enuncjati fil-kawza **Butler vs Heard** deciza mill-Qorti tal-Appell Civili Superjuri fit-22 ta’ Dicembru, 1967. F’dik il-kawza intqal li fid-determinazzjoni tal-multiplier wiehed irid jiehu in kunsiderazzjoni c-"*chances and changes of life*", b'mod li dan il-*multiplier* ma jwassalx lid-danneggjat li jiehu kumpens daqs li kieku baqa' jahdem sad-data li jirtira, izda l-figura tigi mnaqqsa biex b'hekk ikun ittiehed in kunsiderazzjoni l-fatt li l-persuna ddanneggjata setghet, fil-kors normali tal-hajja taghha, ma waslitx qawwija u shiha sa l-eta' tal-pensjoni.

Izda l-figura uzata ghall-iskop tal-*Multiplier* mhux dejjem inghatat l-istess tifsira, u lanqas ma dejjem gew uzati l-istess principji. Dan kien wassal biex il-Qorti tal-Kummerc fil-kawza **Lambert vs Buttigieg** deciza fit-18 ta’ April, 1963 kienet qalet:
"f'din il-materja ta' *lucrum cessans* il-Qorti ghandha tipprocedi b'kawtela kbira peress li l-qliegh hu haga ta' possibilta' u mhux ta' certezza u jkun jista' jonqos minn mument ghall-iehor anke ghal kwalunkwe kawza materjali bhal mewt jew mard tad-danneggjat."

Fil-kawza fl-ismijiet **Darren Sammut vs Eric Zammit** deciza mill-Onor. Qorti ta’ l-Appell Civili Superjuri fit-3 ta’ Dicembru, 2004 intqal:
“Din il-Qorti hasbet fit-tul dwar din il-kwistjoni u jidhrilha li l-‘*multiplier*’ adottat mill-Qorti ta’ l-ewwel grad huwa pjuttost eccessiv. Dan ghaliex fis-sistema generalment applikata f’kawzi ghar-rizarciment ta’ danni l-ligi ma tghid xejn, ghal anqas kif inhi fil-prezent, dwar il-perjodu li ghandu jigi applikat ghal fini tal-‘*multiplier*’ u anqas u anqas ma tghid xejn dwar il-hajja lavorattiva tad-danneggat. Il-provvedimenti tal-Kodici Civili li jirrregolaw il-mod kif ghandhom jitqiesu d-danni jitkellmu b’mod specifiku dwar telf effettiv, konsistenti fi spejjes inkorsi minhabba l-hsara kagunata u it-telf ta' paga jew qligh iehor attwali. Dwar dawn il-Qorti ma ghandha ebda diskrezzjoni u ghandhom jigu rizarciti *in toto*. Izda fir-rigward ta’ telf ta’ qligh li dik il-

persuna tbati 'l quddiem minhabba inkapacita` ghal dejjem, totali jew parzjali, is-subartikolu (2) tal-Artikolu 1045 tal-Kap 16 jiddisponi li "Is-somma li ghandha tigi moghtija ghal din l-inkapacita` tigi stabbilita mill-Qorti, wara li tqis ic-cirkostanzi tal-kaz, u, b'mod partikolari, ix-xorta u l-grad ta' inkapacita`, u l-kondizzjoni tal-parti li tbati l-hsara.

Hawn ghalhekk naraw element diskrezzjonali li qed jinghata lill-gudikant. Il-ligi ma tridx li l-kumpens ikun biss rizultat ta' ezercizzju matematiku – ghalkemm tali ezercizzju huwa wiehed siwi u jwassal ghal certa uniformita` fil-likwidazzjoni tad-danni kif effettivament gara wara s-sentenza ta' '**Buttler vs Heard**' – b'dana kollu l-gudikant ghandu jzomm quddiem ghajnejh aspett aktar wiesa' tal-problema u fl-ammont li finalment jakkorda bhala danni ghal-telf futur – dawk li fil-gergo huma maghrufa bhala '*lucrum cessans*' - jipprova jimprimi sens ta' gustizzja billi mhux biss ihares lejn l-interessi tad-danneggat izda billi wkoll jittiehed in konsiderazzjoni dak li jkun kkawza d-dannu."

Il-*multiplier* adoperat varja u kien ta' 5 snin fil-kaz ta' persuna ta' 53 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004, ta' 15 fil-kaz ta' persuna ta' 22 sena **Butler vs Heard** App Civ Sup 22-Dec-1967, 15-il sena fuq persuna ta' 24 **Gauci vs Xuereb** PA 29-Ott-1970, ta' 18 fuq persuna ta' 28 sena **Camilleri vs Polidano** PA 1-Ott-1982, ta' 18 fil-kaz ta' persuna ta' 42 **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999, ta' 20 fil-kaz ta' persuna ta' 34 sena **Bugeja vs Agius** App Civ Sup 26-Lul-1991, ta' 20 fil-kaz ta' persuna ta' 33 sena **Dalmas vs Ghigo** App Civ Sup 5-Frar-1980, ta' 25 fil-kaz ta' persuna ta' 30 sena **Caruana vs Camilleri** App Civ Sup 27-Feb-2004, ta' 26 fil-kaz ta' persuna ta' 35 sena **Seisun vs Brincat** PA 29-Ott-1998, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 17 **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 26 **Grima vs Penza** PA 30-Gun-2004, ta' 30 fil-kaz ta' persuna ta' 23 sena **Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005, ta' 35 fil-kaz ta' persuna ta' 18 sena **Sammut vs Zammit** App Civ Sup 3-Dic-2004, ta' 36 fil-kaz ta' persuna ta' 20 sena **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004.

Dan kollu juri li mhux dejjem ittiehdet l-istess linja ta' *Multiplier*. Zgur li ripetutament gie enfasizzat li s-sistema ta' *multiplier* kif koncepita ma tiehux in konsiderazzjoni l-aspettattiva tal-hajja lavorattiva fit-totalita` taghha [ara **Bugeja vs Agius** fuq imsemmija].

Il-Qorti thoss li hemm bzonn ta' certu uniformita` f'dan l-aspett li naturalment jghin biex wiehed ikun jaf minn qabel kriterji regolari. Huwa veru li kull kaz trid tarah ghalih izda li jkun hemm skeda li l-konsulenti legali u ditti ta' *insurance* ikunu jistghu jirreferu ghaliha tkun ta' utilita` kbira. Ghalhekk il-Qorti kif presjeduta sejra tuza c-*chart* hawn taht:

Eta' Vittma	***Multiplier***
	Massimu
0 - 15	40
16 - 20	37
21 - 25	35
26 - 30	30
31 - 35	25
36 - 40	20
41 - 45	15
46 - 50	13
51 - 55	11
56 +	5 jew anqas

Wara li l-Qorti qieset dawn il-fatturi, inkluz l-eta` tar-rikorrenti meta sar l-incident – 37 tqis li ghandha tadopera *multiplier* ta' 20 ghall-kaz in ezami.

D8. Paga u gholi tal-hajja:

Spiss li l-Qrati uzaw il-paga minima fejn ma kienx facli li l-Qorti tasal biex tistabbilixxi xi figura ohra. Izda fil-kaz in ezami ghandna r-rikorrent kien qed jaqla' salarju *gross average* ta' Lm4,770 (fol 68) ossija €11,111 riferibbli ghas-sena bazi 2005. Normalment il-paga minima nazzjonali titla' b'€303.78 kull sena. Dan ifisser li kull sena l-paga

kienet ser tizdied b'**€303.78** ghal 20-il sena [u jekk wiehed jiehu l-medja, dan ifisser il-medja tas-salarju fid-data ta' l-incident (€11,111) u dak tal-ahhar salarju (€6,075.60 + €11,111 = €17,186.60) ossia €11,111 + €17,186.60 /2 = €14,148.80] u jwassal ghal €14,148.80.

D9. Lump Sum Payment:

L-ammont dovut ikun irid jitnaqqas minhabba l-*lump sum payment* b'ammont ekwivalenti ghal 20% meta jkunu ghadda zmien qasir mill-event damnuz u s-sentenza finali [**Scicluna vs Meilaq** PA 16 ta' Lulju, 2001]. Fil-kawza **Caruana vs Camilleri** PA 5 ta' Ottubru, 1993 il-Qorti hasset li minn dan ghandu jonqos xi 2% ghal kull sena ta' dewmien. Gie wkoll propost li m'ghandux awtomatikament jitnaqqas skond kemm iddum il-kawza:
"jekk id-danneggant ma jkollux htija fid-dewmien tal-kawza, m'ghandux ikun hemm tnaqqis fil-***lump sum deduction***" – **Agius vs Fenech** 29 ta' Ottubru, 2003. "

Fil-kawza **Mizzi vs Azzopardi** PA 16-Dic-2004 is-somma giet ridotta bi 18% ghax kienu ghaddew tliet snin, waqt li fil-kawzi **Spiteri vs Zammit Tabona** App Civ Sup 16-Mar-1999 u **Caruana A vs Camilleri O** App Civ Sup 27-Frar-2004, minhabba li ghaddew 8 snin tnaqqas b'10%. 10% gie mnaqqas ukoll fil-kawza **Galea vs Piscopo** PA 3-Ott-2003, 5% f'**Scicluna vs Meilaq** PA 16-Lul-2001 u 0% fil-kawzi **Turner vs Agius** App Civ Sup 28-Nov-2003, **Bonnici vs Gauci** PA 15-Sett-1999 meta ghaddew 15-il sena, f'**Zammit vs Zahra** PA 20-Jan-2005 meta ghaddew 17-il sena, u **Schembri vs Caruana** Kum 20-Apr-1990 meta ghaddew 19-il sena.

Izda ghall-kaz in ezami l-incident gara fit-22 ta' Gunju 2005 u s-sentenza qed tinghata wara sitt snin. Fil-fehma tal-Qorti jrid ikun hemm tnaqqis ta' 15%.

D10. Likwidazzjoni ta' l-ammont ta' lucrum cessans:

Ghalhekk il-Qorti trid issa tillikwida l-ammont dovut.

I. Il-qligh medju annwali ta' l-attur [€11,111] inkluz l-gholi tal-hajja jammonta ghal €14,148.80

II. Irid jitqies *multiplier* ta’ 20. Dan igib l-ammont ta’ €282,976;

III. il-Qorti trid tqis il-grad ta’ disabilita` li f’dan il-kaz hu ta’ 3% u ghalhekk jammonta ghal €8,489.28;

IV. ir-responsabbilta` hija nofs bin-nofs u ghalhekk jammonta ghal €4,244.64;

V. wara jrid jitnaqqas 15% tal-*lump sum payment* u dan iwassal ghal bilanc ta’ €3,607.94;

D11. Damnum emergens:

Kawza ta’ l-incident ir-rikorrenti bata €399.93, kif jidher mid-Dokumenti “MC1” sa “MC7” (fol 20 sa 33 tal-process).

Ghalhekk meta tghodd l-ammont dovut bhala *Lucrum Cessans* ma’ dak dovut bhala *Damnum Emergens*, dan iwassal ghall-ammont ta’ €4,007.87.

Dan kollu jista’ jigi facilitat permezz ta’ uzu ta’ “*Excel”* billi tintuza l-formola hawn taht:

Basic pay	B	11111
Multiplier	M	20
Lump sum payment	L	15
Dizabilita`	D	1.5%
Damnum Emergens	E	399.93
Gholi tal-hajja	G	303.78
Amount due		4,007.87

E. KONKLUZJONIJIET:

Illi l-ewwel eccezzjoni tas-socjeta` intimata hija li l-incident in kwistjoni sehh tort tar-rikorrent minhabba negligenza u nuqqas ta’ prudenza fuq ix-xoghol. Illi kif irrizulta minn “D2” sa “D4” hawn fuq, dan l-incident gara bi htija kemm tas-socjeta` intimata kif ukoll tar-rikorrent u l-Qorti waslet ghad-decizjoni li r-responsabbilta` ta’ l-incident ghandha tkun dik stabbilita` ta’ 50% kull parti.

In kwantu ghat-tieni eccezzjoni ta’ kontestazzjoni dwar danni sofferti mir-rikorrent, il-Qorti tirreferixxi ghal dak li ntqal taht “D5” hawn fuq, minn fejn tirrizulta dizabilita` ta’

3% izda minhabba responsabbilta` kontributorja, dik tas-socjeta` intimata tammonta ghal 1.5%.

Riferibbilment ghat-tielet eccezzjoni li s-socjeta` intimata m'ghandha tbati ebda spejjez ghall-proceduri odjerni billi r-rikorrent naqas jikkwantifika l-pretensjoni tieghu, jekk wiehed jaghzel li jirrespingi r-responsabbilta` b'mod totali, allura mhux il-kaz aktar ta' kwantifikazzjoni tat-talbiet ghax l-ewwel bazi hija dik tar-responsabbilta` in generali. Veru wkoll li kieku ntalbet somma specifika kienet tista' ssir evalwazzjoni ahjar mis-socjeta` intimata, izda dan huwa rifless fil-kap ta' l-ispejjez.

Dwar l-ewwel talba ghad-dikjarazzjoni tar-responsabbilta`, din gja saret hawn fuq.

Dwar il-likwidazzjoni tad-danni, il-Qorti tirreferi ghal dak li ntqal minn "D6" sa "D11" hawn fuq.

Ghal dawn il-motivi tikkundanna lis-socjeta` intimata thallas lir-rikorrent is-somma hekk likwidata ta' €4,007.87.

Spejjez tliet kwarti ghas-socjeta` intimata u kwart ghar-rikorrent.

< Sentenza Finali >

---------------------------------TMIEM---------------------------------